

Utredning av förutsättningar för en modell för äldres möte med kultur

Kulturförvaltningen har fått i uppdrag att utreda förutsättningarna för en ekonomiskt och administrativt hållbar modell i syfte att nå ut med kulturprogram till Stockholms äldre invånare. Utredningen ska svara upp mot följande budgetuppdrag:

Kulturnämnden ska i samråd med äldrenämnden utreda möjligheten för en permanent kulturpremie, i likhet med kulanpremien, riktad till äldre. Budget 2021-2023 sid 168

Kulturförvaltningen har i uppdragsdirektivet för utredningen utvecklat och operationaliserat uppdraget till att utredningen ska presentera ett förslag på en möjlig modell för äldres tillgång till kvalitativa kulturupplevelser som:

- Stärker en jämlik tillgång till kultur för äldre så att geografi i staden inte har betydelse för möjligheten att uppleva och delta i kulturprogram.
- Skapar goda förutsättningar för distribution och/eller förmedling av kulturprogram producerat av både stadens institutioner och det fria kulturlivet.
- Är utformad efter äldreomsorgens behov och förutsättningar för att därmed underlätta integreringen av kultur i verksamheten.

Målet för den modell som föreslås är att äldre i Stockholm ska erbjudas kultur av hög kvalité som en del i att uppnå en äldrevänlig stad. Kulturupplevelser ska även bidra till att bryta äldres ofrivilliga ensamhet.

Genomförande

Utredningen har samordnats av kulturstrategiska staben på kulturförvaltningen. Arbetet har genomförts av en arbetsgrupp där även medarbetare från äldreförvaltningen har ingått. Styrgruppen för arbetet har omfattat förvaltningschefen på kulturförvaltningen respektive äldreförvaltningen.

Utredningen har kartlagt utmaningar och utvecklingsbehov som finns för att stadens äldre invånare ska kunna ta del av kultur av hög kvalitet. Utredningen har även samlat in lärdomar från hur andra aktörer, regioner och kommuner arbetar för att nå ut med kultur till äldre.

Inom ramen för utredningen har intervjuer genomförts med medarbetare på olika nivåer inom äldreomsorgen, representanter för det fria kulturlivet, kulturesekreterare, medarbetare på kulturförvaltningen, Stockholms stadsarkiv och äldreförvaltningen samt ett urval av stadsdelsförvaltningarnas pensionärsråd.

Preliminära slutsatser från utredningen har stämts av med ett urval av äldreomsorgschefer och kulturesekreterare.

Bakgrund

Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Det är ett mål inom såväl den nationella som den kommunala kulturpolitiken. FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, artikel 27 gör gällande att ”Var och en har rätt att fritt delta i samhällets kulturella liv, att njuta av konst samt att få ta del av vetenskapens framsteg och dess förmåner”. De nationella kulturpolitiska målen slår fast att ”Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet”.¹

I Stockholms stads långsiktiga vision *Vision 2040 – Möjligheternas Stockholm* är stadens äldre invånare en prioriterad grupp. Enligt denna ska Stockholms stad vara tillgänglig för alla och äldre ska ha en tillvaro som präglas av trygghet, värdighet och självbestämmande. Ingen äldre ska vara ofrivilligt ensam eller socialt isolerad. Av visionen framgår också att äldres behov ska finnas med i hela samhällsplaneringen och behovet av bostäder samt vård- och omsorgsboenden möts av ett brett utbud. Arbetet för en äldrevänlig stad ska också bidra till att staden är ledande i genomförandet av de globala målen för hållbar utveckling, enligt Agenda 2030.

Stockholms stad är sedan 2016 medlem i Världshälsoorganisationens (WHO) nätverk *Age-friendly cities and communities*. Staden har därigenom åtagit sig att följa den modell som WHO tagit fram för hur ett utvecklingsarbete för äldrevänliga städer bör bedrivas. För att Stockholms stad ska leva upp till WHO:s krav har en *Handlingsplan för äldrevänlig stad* tagits fram.²

¹ Tid för kultur, Prop. 2009/10:3

² Handlingsplan för äldrevänlig stad, 2021.

Ett aktivt och kulturellt rikt liv kan ge positiva hälsoeffekter och ett socialt sammanhang bidrar till ökad känsla av välbefinnande och meningsfullhet. Covid-19-pandemin har på många sätt visat på samhällets sårbarhet och flertalet äldre har drabbats särskilt hårt. Detta gör satsningar som syftar till att motverka ofrivillig ensamhet inom målgruppen än mer prioriterade.

Stockholms åldrande befolkning

Av stadens drygt 978 000 invånare är cirka 15 procent 65 år eller äldre. Av dessa är cirka 35 000 invånare 80 år eller äldre och är en grupp som växer snabbt i antal. Om fem år kommer andelen invånare som är 80 år eller äldre att ha ökat med 25 procent och till år 2029 beräknas antalet invånare som är 80 år och äldre att ha uppnått cirka 53 000. Andelen äldre skiljer sig mellan stadsdelområden. Innerstaden med Östermalm, Södermalm och Kungsholmen har högst andel 65 år och äldre. Spånga-Tensta, Rinkeby-Kista och Enskede-Årsta-Vantör har lägst andel äldre.

Äldre - en bred målgrupp med skiftande behov och förutsättningar

Den ökande medellivslängden bland äldre ger fler förhållandevis friska levnadsår. Åren i slutet av livet, då den äldre personen i ökande grad har behov av hjälp av andra för att klara sin vardag, bedöms förskjutas högre upp i åren.³ I äldreforskningen delas livet efter 65 år upp i en tredje och en fjärde ålder, där den tredje beskrivs som relativt friska år och vanligen pågår fram till 80–85 års ålder, därefter följer den fjärde åldern som innebär både mer sjuka och mer omsorgskrävande år. I den fjärde åldern blir i stort sett samtliga i sinom tid beroende av vård och omsorg.⁴ Det är samtidigt viktigt att betona att äldre inte är en homogen grupp, det finns inte en exakt gemensam överenskommelse om när en individ kan börja bli definierad som äldre.

Många människor som är 65 år och äldre, är aktiva kulturkonsumenter. Yngre människor är generellt mer aktiva än äldre, däremot är äldre större kulturkonsumenter inom områden såsom teater, opera, klassiska konserter, konstupställningar och att läsa böcker minst en gång i veckan.⁵ Äldre är dock en bred målgrupp som spänner över många generationer med olika bakgrund och erfarenheter, vilket återspeglas i olika preferenser och vilken kultur som de föredrar och har en känslomässig koppling till.

³ Handlingsplan för äldrevänlig stad, 2021

⁴ Sweco Äldreomsorgsprognos 2019

⁵ Myndigheten för kulturanalys, Kulturvanor i Sverige 1989 - 2018

Äldres möjlighet att delta i de aktiviteter de önskar upplevs som hög. Det är emellertid många äldre som inte har möjlighet, av olika skäl, att aktivt delta i kulturlivet. Det finns en tydlig skillnad mellan yngre (65-79 år) och de allra äldsta (80 år-) som visar att upplevelsen att kunna delta i de aktiviteter de önskar avtar med högre ålder⁶. Utöver ålder finns andra socioekonomiska faktorer som påverkar kulturvanor, till exempel kön, upplevd hälsa och livstillfredsställelse.⁷

Digital kompetens blir allt viktigare för att kunna ta del av många samhällstjänster. Under pandemin har framförallt äldre tagit klivet ut på internet. Många har börjat använda sociala medier mer än tidigare, e-handlat och haft videosamtal med släktingar och vänner eller tagit del av ett digitalt kulturevenemang. Av de internetanvändare som är 76 år eller äldre har nära 7 av 10 nyttjat någon digital vårdtjänst. Det är dock de allra äldsta som behöver mest hjälp med att använda och installera digitala tjänster för att kunna vara aktiva via internet. Följden är att många äldre riskerar att inte kunna vara delaktiga och inte få information på samma villkor som andra grupper med en större digital kompetens⁸. Detta påverkar även tillgången till information om aktuellt kulturutbud och tillgången till digital kultur.

Prioriterad målgrupp för uppdraget

Utredningen föreslår att målgruppen för de förslag på modeller för kulturmöten som uppdraget avser avgränsas enligt följande.

Målgrupper är de personer 65 år och äldre som:

- besöker öppna träffpunkter eller aktivitetscenter för seniorer
- bor i ordinärt boende och är i behov av hjälp för att kunna ta sig till aktiviteter, träffpunkter och liknande. Hjälpen ges i form av beviljad ledsagning eller genom sällskap av en frivilligorganisation.
- bor i ordinärt boende och har en partner som är beviljad avlösning
- bor i ordinärt boende och är beviljade hemtjänstinsatser
- går på biståndsbedömd dagverksamhet
- bor på servicehus
- bor på vård- och omsorgsboende

⁶ Äldrecentrum, Baslinjemätningen 2019

⁷ Myndigheten för kulturanalys, Kulturvanor i Sverige 1989 - 2018

⁸ Internetstiftelsen ”Svenskarna och internet 2020

Genom denna avgränsning vill utredningen förtydliga att de riktade insatser som föreslås i första hand bör fokusera på de äldre som, av olika anledningar, är i behov av samhällets stöd och därför har svårt att ta del av kulturutbudet på egen hand. Utredningen föreslår vidare att insatser ska omfatta både verksamheter i kommunal och privat regi. Detta i linje med ambitionerna i handlingsplanen för en äldrevänlig stad och med utgångspunkt i Stockholms stads uppdrag att tillgängliggöra kultur för alla stadens invånare.

Hur arbetar staden för att nå ut med kultur till äldre?

Kulturförvaltningen och Stockholms stadsarkiv

Kulturförvaltningen genomför inom sin verksamhet flertalet insatser som specifikt riktar sig till stadens äldre invånare. Nedan ges några exempel:

- Stockholms stadsbibliotek har utöver en omfattande programverksamhet riktad mot seniorer även avtal med ett antal äldreboenden och vårdinrättningar för uppsökande verksamhet. Biblioteket i anslutning till Tellus fritidscenters lokaler i Hornstull vänder sig särskilt till pensionärer och personer med funktionsnedsättning. Stockholms stadsbibliotek erbjuder även "Boken kommer"; en gratis service för den som exempelvis är långvarigt sjuk eller rörelsehindrad och inte själv kan komma till biblioteket.
- Liljevalchs konsthall har haft ett långvarigt samarbete med Micasa fastigheter kring digital vårsalong för de boende i Micasas fastigheter.
- Avdelningen Museer och konst har under 2021 ett budgetuppdrag att placera konst på äldreboenden.
- Under sommaren 2020 genomförde evenemangsavdelningen en kulturturné på stadens vård och omsorgsboenden, uppskattad både hos boende och personal. Även under 2021 har kulturförvaltningen i uppdrag att nå ut med kulturprogram till vård och omsorgsboenden med en kulturturné. Även detta har mötts med stor entusiasm och bokningarna har löpt på bra.
- Kulturförvaltningen ger stöd till stadens samlingslokaler. Dessa används flitigt av den äldre målgruppen och av många organiserade pensionärsföreningar.

Stockholms stadsarkiv har idag en ganska hög medelålder bland sina besökare och deltagare. Detta gäller både besökare i forskarsalarna och deltagare i den fysiska programverksamheten där ca 70 procent av deltagarna i programverksamheten är över 65 år. Stockholms stadsarkiv ser för närvarande över vad den ökade digitaliseringen av verksamheten betyder för den äldre målgruppen

och på vilka plattformar information om verksamheten bör finnas för att nå dem.

Kulturförvaltningen och Stockholms stadsarkiv ser att det finns stora utvecklingsmöjligheter i en tydligare samordning i frågor som rör kultur för äldre. Det finns även behov av en mer proaktiv paketering av utbud och information för att bättre nå ut till de äldre som har begränsade möjligheter att ta del av verksamheten idag. Detta gäller även det digitala utbudet, som har tagit ett stort steg framåt under pandemin.

Stadsdelsförvaltningarna

Stockholms stads 13 stadsdelsförvaltningar ansvarar, bland annat, för äldreomsorgen och för lokala kultur- och fritidsverksamheter. Stadsdelsförvaltningarnas kultursekreterare ska vara stadsdelsnämndernas samordningsfunktion avseende kultur i nära samverkan med civilsamhällets organisationer och kulturnämnden.

I budgeten för 2021 förtydligas att stadsdelsförvaltningarna inom sin äldreomsorg ska samarbeta med det civila samhället för att minska den sociala isoleringen och ensamheten bland äldre. Detta gäller särskilt stadens äldre som inte omfattas av biståndsbedömd verksamhet. I budgeten förtydligas även att stadsdelsförvaltningarna ska möjliggöra för äldre på särskilda boenden att ha en vardag med hög livskvalitet genom att exempelvis erbjuda daglig utevistelse, sociala aktiviteter, mötesplatser och kulturupplevelser.

Äldreförvaltningen

Äldreförvaltningen ansvarar bland annat för:

- riktlinjer och policydokument för äldreomsorgen
- att ta fram underlag i strategiska vård- och omsorgsfrågor
- att följa upp äldreomsorgens verksamheter oavsett regiform
- att samordna planeringen av äldreboenden i staden
- utbildningar och kompetensutveckling för äldreomsorgens medarbetare.

Äldreförvaltningen är därmed en viktig aktör för att skapa långsiktig förändring och jämlika förhållanden inom stadens äldreomsorg.

Äldreförvaltningen har under 2021 i särskilt uppdrag att arbeta aktivt med frågan om hur social isolering och ofrivillig ensamhet bland äldre kan minska. Äldreförvaltningen ska även ta fram rutiner för arbetet med att erbjuda dagliga sociala aktiviteter vid särskilda

boenden för äldre. Dessa uppdrag ligger i linje med det uppdrag som den här utredningen omfattar.

Inspel från det fria kulturlivet

Det fria kulturlivet representeras i denna utredning genom intervjuer med ett antal av de centrumbildningar som finns för olika konstformer.

Centrumbildningarna ställer sig positiva till stadens ambition att ta fram en modell för distribution och tillgängliggörande av professionell kultur för stadens äldre invånare. Flera aktörer inom det fria kulturlivet har tidigare erfarenhet av Region Stockholms satsning på distribution av subventionerad kultur: Kultur i vården. När Kultur i vården avslutades vid årsskiftet 2020/21 väckte det stor kritik från kulturaktörerna. Hur mycket erfarenhet som finns av att arbeta riktat mot målgruppen äldre inom äldreomsorgen tycks variera mellan olika konstformer. Mest erfarenhet av målgruppen finns inom musikområdet, vilket speglar den bild som ges av äldreomsorgens aktörer att musik är den konstform man oftast väljer att köpa in. Musikcentrum Öst, har, exempelvis, en särskild flik på sin hemsida som synliggör musiker med vana att arbeta mot äldreomsorgen.

Det saknas idag ett välfungerande distributionssystem för det fria kulturlivet att nå ut till äldreomsorgen. Medskick från kulturaktörerna om hur ett eventuellt distributionssystem skulle kunna utformas handlar om att det är viktigt att skapa en hållbar struktur både för kulturaktörer och bokare. Här är subventioner en viktig del. För kulturaktörerna är det viktigt att systemet garanterar en långsiktighet där en kulturaktör kan finnas med i det subventionerade utbudet under längre period. Det tar tid och resurser att utveckla nya koncept. Det är även viktigt med framförhållning och planering så att kulturaktörerna känner en trygghet i att de resurser de lägger på att utveckla ett koncept är värt den inkomst det kan generera. Samtidig efterfrågar man ett distributionssystem som öppnar upp för ett brett kulturutbud som omfattar många kulturaktörer. Systemet bör vara så administrativt lätthanterligt som möjligt, både för kulturaktörer och bokare.

Centrumbildningarna vill gärna bidra med kunskap och kompetens exempelvis vid val av aktörer som ett eventuellt utbud ska omfatta. De betonar även att det kan finnas behov av någon form av kompetensutveckling som löpande erbjuds arrangörerna inom äldreomsorgen. Detta för att utförandet ska fungera så smidigt som möjligt.

Kulturmöten inom äldreomsorgen

Platser för kulturmöten

Viktiga platser för kulturmöten inom äldreomsorgen är de särskilda boendena (servicehus och vård och omsorgsboenden) den öppna verksamheten för seniorer (träffpunkter/aktivitetscentra) samt dagverksamheten. Stadsdelsförvaltningarna organiserar äldreomsorgen på olika sätt. I många fall är den kommunala förebyggande verksamheten ofta samlad i en särskild enhet som omfattar olika tjänster och yrkesgrupper. Dessa enheter kan ansvara både för de öppna verksamheterna och dagverksamheten. På de förebyggande enheterna finns ofta en aktivitetssamordnare som samordnar aktiviteter på de olika verksamheter som ingår i enheten.

Särskilda boenden

De särskilda boendena (servicehus och vård- och omsorgsboenden) är boendeformer som kräver ett biståndsbeslut som beviljas utifrån behov av omvårdnad. På ett servicehus bor man i egen lägenhet med trygghetslarm och har tillgång till viss gemensam service och gemensamma lokaler. Vård- och omsorgsboende är en bostad med service och omvårdnad dygnet runt. I Stockholms stad finns vård- och omsorgsboende för personer med somatiska (kroppsliga) besvär samt för personer med demensdiagnos. Alla vård- och omsorgsboenden inom Stockholms stads valfrihetssystem, oavsett regiform, ska erbjuda dagliga aktiviteter som utgår från de boendes önskemål och behov. Det kan, exempelvis handla om kulturaktiviteter eller friskvård. På boendena finns det oftast en aktivitetsansvarig som har i särskilt uppdrag att planera och genomföra olika typer av aktiviteter.

Öppna verksamheter

I varje stadsdelsområde finns det öppna verksamheter (träffpunkter och aktivitetscentra) för alla som är 65 år eller äldre. Det behövs inget biståndsbeslut för att ta del av verksamheten. Inom de öppna verksamheterna bedrivs ett viktigt sjukdomsförebyggande och hälsofrämjande arbete för äldre personer. Det omfattar, enligt Socialstyrelsens beskrivning:

- Social gemenskap
- Meningsfullhet
- Fysisk aktivitet
- Goda matvanor

De aktiviteter som erbjuds på de öppna verksamheterna organiseras och planeras av en aktivitetssamordnare eller aktivitetsledare. De

som besöker verksamheten och deltar i aktiviteter ska i stor utsträckning kunna klara sig själva.

Dagverksamhet

Dagverksamheterna erbjuder olika former av ordnade aktiviteter för personer som bor hemma. Till skillnad från de öppna träffpunkterna krävs det ett biståndsbeslut för att ta del av verksamheten.

Dagverksamheternas aktiviteter ska ge en meningsfull dag och motverka ensamhet och isolering. Vid behov ingår resor till och från dagverksamheten. Dagverksamhet finns med social inriktning och inriktning för personer som har en demensdiagnos.

Ledsagning och avlösning i hemmet

Utöver de fysiska platser som kan fungera som arenor för kulturmöten finns det även andra stödinsatser inom äldreomsorgen som kan underlätta för en äldre person att ta del av kultur. Stockholms stad kan erbjuda ledsagning till dem som bor hemma och som på grund av funktionsnedsättning behöver hjälp för att kunna delta i sociala och kulturella aktiviteter. Avlösning i hemmet erbjuds anhöriga och innebär att en personal ersätter den anhörige. För den äldre innebär det möjligheter att få hjälp och stöd av avlösaren i att kunna ta del av kultur. Det kan ske till exempel i digital form eller att tillsammans med avlösaren ta sig utanför hemmet för en kulturupplevelse. För att få tillgång till ledsagning eller avlösning i hemmet krävs ett biståndsbeslut.

Antal äldre och personal inom äldreomsorgen

Av de drygt 148 000 personer som är 65 år och äldre, har cirka 18 procent ett verkställt beslut avseende någon form av äldreomsorg. En person kan ha flera olika typer av omsorg. Hemtjänst i ordinärt boende, då personen bor kvar i sin egen bostad, är den största omsorgskategorin som omfattar 9 procent av den äldre befolkningen. Hemtjänst i servicehus och dagverksamhet, motsvarar 0,7 procent respektive 0,6 procent av den äldre befolkningen. Tre procent av personer 65 år eller äldre har beslut om vård- och omsorgsboende, cirka 5 050 personer. Hur många som kommer till den förebyggande verksamheten är svårare att beräkna då dessa är öppna för alla över 65 år och äldre. Den målgrupp som främst söker sig till träffpunkterna är dock 80 år och äldre.

I december 2020 fanns det cirka 5 500 personer anställda inom äldreomsorgen i Stockholms stad. Störst procentuell ökning mellan 2016 till 2020 var det i kategorin aktivering (21 %). Det kan förklaras med ett ökat antal öppna träffpunkter och aktivitetscenter i Stockholms stad.

Tillgång till kulturupplevelser

Det kulturutbud som erbjuds på de olika verksamheterna har en stor spridning och variation. Det handlar dels om aktiviteter som personalen genomför själva, men även aktiviteter som sker i samverkan med lokala föreningar, svenska kyrkan eller andra trossamfund samt inköp av professionell kultur. Andra nämner att de brukar samverka med lokala förskolor kring exempelvis eget skapande. Medarbetare inom äldreomsorgen lyfter vikten av att ha ett varierat kulturutbud eftersom målgruppen är bred och har varierande intressen och behov. På de särskilda boendena och dagverksamheten lyfter man även att aktiviteterna måste vara anpassade så att de passar personer med kognitiv svikt och demensdiagnos. Det kan exempelvis handla om att aktiviteterna måste kunna anpassas till mindre grupper, att de ska ha tydliga interaktiva inslag samt att en aktivitet inte bör pågå längre än 30-40 minuter.

Många verksamheter inom äldreomsorgen erbjuder digitala kulturupplevelser som ett komplement till fysiska kulturaktiviteter. Exempel på detta är filmvisningar, digitala konserter och digitala rundvandringar. Vissa enheter har, exempelvis, använt sig av den digitala plattformen Kulturarenan (som drivs av Betaniastiftelsen), som särskilt fokuserar på digital kultur för äldre. Även Stockholmskällan är ett populärt verktyg på mötesplatser och boenden.

Tillgången till lokaler för genomförande av kulturarrangemang skiljer sig stort mellan olika verksamheter. Vissa har tillgång till större aulor medan andra främst genomför aktiviteterna på mindre utrymmen på avdelningarna eller i boendenas restaurang. Den kulturturné som kulturförvaltningen genomförde under 2020 synliggjorde även att tillgången till utomhusutrymmen som är lämpliga för kulturarrangemang varierar. Det är dock inte alltid nödvändigt att arrangera något i stora utrymmen, särskilt inte om det vänder sig till personer med demenssjukdom. För dem ska helst aktiviteter ske i mindre sammanhang, gärna i välkänd miljö, då en ny miljö och stora sociala sammanhang kan ge upphov till stress och oro.

Utmaning - en ojämlig tillgång till kultur

Även om äldreomsorgens verksamheter på olika sätt skapar möjligheter till kulturmöten visar utredningen på att det ser olika ut i stadsdelsområdena och på enheterna, både vad gäller omfattning och kvalitet.

Alla boenden, träffpunkter och dagverksamheter erbjuder olika typer av aktiviteter. I vilken utsträckning en verksamhet prioriterar just kulturaktiviteter är till stor del personberoende. Ett strukturerat arbete med programläggning av och budgetering för kulturaktiviteter beror på om det finns en ansvarig person med ett tydligt intresse för och kunskap om kultur.

Personal och chefer inom äldreomsorgen lyfter fram att det finns ett stort värde i att, utöver de kulturaktiviteter som genomförs av ordinarie personal och föreningar, även kunna ta in professionell kultur utifrån. Det skapar viktiga upplevelser både för de äldre och för personalen. I de flesta fall är det varje enskild enhet som ansvarar för att sätta av en budget för aktiviteter. Detta sker i vissa fall mer strukturerat, där en budget läggs för en längre period. I andra fall sker inköp av aktiviteter mer spontant. Eventuella inköp av professionell kultur ska också rymmas inom denna budget som ofta är mycket begränsat. Det finns oftast inga öronmärkta medel för just kultur och enheterna saknar ofta en tydlig bild av hur mycket medel som avsätts till just kulturaktiviteter.

Flera aktivitetsansvariga nämner att de tidigare använt sig av Region Stockholms subventionerade kulturutbud inom Kultur i vården som avslutades vid årsskiftet 2020/21. Kultur i vårdens utbud har varit mycket uppskattat av flera intervjupersoner. Subventionen har gjort det möjligt att erbjuda de äldre ett professionellt kulturutbud som enheten upplever att den inte skulle ha haft råd med inom ordinarie budget. Det har även varit en trygghet för de aktivitetsansvariga att utbudet varit kvalitetssäkrat. Personal inom äldreomsorgen uppger att de ofta blir kontaktade av kulturaktörer som vill uppträda för de äldre. Detta kan skapa viss stress eftersom de inte vet vilken kvalitet aktören kommer att hålla eller om de kan erbjuda ett upplägg som passar målgruppen. Personalen uppger också att de har ont om tid och att det inte får vara allt för tidskrävande att planera en kulturaktivitet. Många lyfter att den vanligaste kulturformen som de brukar köpa in är musik, eftersom musik är lättare att anpassa till målgruppens olika förutsättningar. Samtidigt framhålls vikten av att de äldre, som både är av olika generationer och har olika intressen, får möjlighet att möta olika kulturformer samt kulturaktiviteter där de själva får möjlighet att delta aktivt, både i val av aktiviteter och i själva genomförandet. Det finns ett intresse av att få stöd från kulturförvaltningen i att bredda utbudet.

En stor utmaning för en jämlik tillgång till kulturmöten är svårigheten att nå den målgrupp av äldre som bor hemma, som

upplever ofrivillig ensamhet men som idag inte tar del av den öppna verksamheten. Det finns behov av en bättre samordning både mellan olika delar av äldreomsorgen, så som biståndshandläggare, hemtjänst och öppna träffpunkter, men även samverkan med andra aktörer som möter många äldre. Stadsdelsförvaltningarna arbetar uppsökande på olika sätt, bland annat genom att några samverkar med vårdcentraler och civilsamhällets aktörer. Vissa öppna mötesplatser nämner att de i regel har svårare att nå män.

Kultursekreterarnas roll och ansvar ser väldigt olika ut i olika stadsdelsområden. I de flesta fall ligger fokus för kultursekreterarnas arbete främst på barn och ungas tillgång till kultur. Där kultursekreteraren har ett tydligt uppdrag att arbeta mot äldreomsorgen spelar de dock en viktig roll för att skapa ett mer jämlikt och samordnat kulturutbud även inom äldreomsorgen. Kultursekreterarna fyller här en viktig kompetenshöjande roll gentemot äldreomsorgens personal och driver ett viktigt strategiskt arbete för att se till att kultur blir en del av äldreomsorgens ordinarie arbetssätt.

Behov och önskemål

Utifrån samtal med aktivitetsansvariga, enhetschefer och avdelningschefer inom äldreomsorgen samt med kultursekreterare har utredningen identifierat ett antal förslag på åtgärder från stadens sida.

Bokningsbara kulturprogram

Utredningen visar på att det inom äldreomsorgen finns en stor efterfrågan på professionell kultur som kan komplettera övriga kulturaktiviteter. Många önskar en modell liknande ”Kultur i vården” som tillgängliggör ett bokningsbart professionellt kulturutbud. Det är några aspekter som upplevs som särskilt viktiga.

- **Reducerat pris:** Enheter inom äldreomsorgen har en ytterst begränsad budget för inköp av kulturprogram och upplever det som svårt att kunna prioritera inköp av professionell kultur till ordinarie pris. Det är viktigt att det finns möjlighet att köpa in kulturprogram i olika prisklasser.
- **Nära:** Kulturprogram måste erbjudas nära de äldre, så att de lätt kan ta sig till den plats där aktiviteten äger rum. På särskilda boenden kan detta innebära att en aktivitet kan behöva äga rum på en specifik avdelning.
- **Kvalitetssäkrat:** Det är viktigt att det kulturutbud som erbjuds är kvalitetssäkrat. Medarbetare inom äldreomsorgen saknar ofta både tid och kompetens för att bedöma kvalitén

på ett kulturprogram. Det innebär en stor ekonomisk risk att köpa in ett kulturprogram som man inte vet fungerar för målgruppen. Detta gör det svårt att våga testa nytt.

- **Varierat:** Kulturutbudet måste utgå från målgruppens önskemål och varierade behov. Det handlar exempelvis om att det ska finnas möjlighet att köpa in olika former av kultur, kulturaktiviteter som även personer med annat modersmål än svenska kan identifiera sig med samt kulturaktiviteter på de nationella minoritetsspråken. Det bör även finnas möjlighet till både kultur *för*, *med* och *av* de äldre. Utöver detta måste kulturaktiviteterna kunna anpassas till personer med olika fysiska och kognitiva förutsättningar.
- **Kan anpassas till olika platser:** Det är viktigt att en kulturaktivitet även kan genomföras på små ytor och för mindre grupper.
- **Fördelning av subvention:** Det är viktigt att så många som möjligt kan ta del av utbudet. Kritiken mot kultur i vården var att det subventionerade utbudet snabbt tog slut och att enskilda verksamheter kunde boka in väldigt mycket.

Kompetenshöjande insatser

Utredningen visar på att det finns behov av kunskap och kompetens om kultur och arrangörskap bland äldreomsorgens personal för att kultur ska bli en integrerad del i det ordinarie arbetet. Det handlar dels om kunskap om varför kultur är viktigt och hur kultur kopplar an till äldreomsorgens uppdrag. Det handlar även om kunskap om hur kultur kan bli ett verktyg i det dagliga arbetet. Ökad kompetens upplevs vara viktigt för att få fler att bli intresserade av att köpa in professionell kultur men också en förutsättning för att kunna förbereda ett planerat kulturprogram på bästa sätt samt ta tillvara på de positiva effekter som ett kulturmöte kan ge efter det att det ägt rum. Kompetenshöjande insatser möjliggör ett mer strategiskt arbetssätt och minskar den sårbarhet som finns i ett eldsjälsdrivet arbete.

Paketerad information

Många lyfter att det finns ett behov av information om befintligt kulturutbud som riktar sig mot målgruppen äldre. Det gäller information om såväl digitala som fysiskt kulturaktiviteter. Chefer och medarbetare inom äldreomsorgen önskar få del av information så att de kan sprida den vidare i olika kanaler. Personal inom äldreomsorgen önskar även, för egen del, information om befintligt digitalt kulturbud och tips på hur ett digitalt kulturutbud kan användas. Det anses finnas ett stort värde i att i ökad utsträckning nå ut med information om vilket digitalt kulturutbud som finns att

tillgå även till äldre personer som bor hemma. Detta förutsätter dock att de kan få information om utbud och stöd i att använda digitala verktyg. Hemtjänsten har idag inte möjlighet att inom ramen för ett besök ge denna typ av stöd. Ojämn digital mognad och tillgång till digitala verktyg försvårar brett tillgängliggörande av digital kultur.

Ett tydligare uppdrag

En utmaning som framkommer i utredningen är att stadsdelsförvaltningarnas uppdrag när det gäller kulturmöten inom äldreomsorgen är otydligt formulerat. Socialtjänstlagen och Stockholms stads värdegrund för äldreomsorgen gör gällande att äldreomsorgen ska ha en inriktning som säkrar att äldre personer får ett värdigt liv, känner välbefinnande, trygghet och meningsfullhet. Kultur framhålls av chefer och personal inom äldreomsorgen som ett viktigt verktyg för att äldreomsorgen ska leva upp till värdegrunden, men man ser även att de formuleringar som finns lämnar ett stort tolkningsutrymme. Stadsdelsförvaltningarnas arbete för att ge äldre inom äldreomsorgen tillgång till kultur är heller ingenting som på ett strukturerat sätt följs upp från stadens sida. Vissa stadsdelsförvaltningar har på eget initiativ utvecklat sin rapportering i ILS för att tydligare synliggöra arbetet med kultur inom äldreomsorgen i sin rapportering. Detta har bidragit till att olika verksamheter har fått reflektera hur de kan använda sig av kultur inom ramen för sitt uppdrag.

Samverkan och samordning

Chefer på olika nivåer inom äldreomsorgen lyfter behovet av ett utvecklat samarbete både mellan olika delar av äldreomsorgen samt mellan stadsdelsförvaltningarna och kulturförvaltningen. Tydligare former för samverkan mellan exempelvis hemtjänsten och de öppna träffpunkterna framhålls som viktiga för att locka fler till de öppna träffpunkterna. Chefer framför tydliga önskemål om ett närmare samarbete med kulturförvaltningen för att diskutera gemensamma budgetuppdrag samt för informationsspridning och kompetensutveckling. Det finns redan välfungeradade nätverk, exempelvis för äldreomsorgschefer som äldreförvaltningen leder och de fyrklöversammanhang som cheferna i staden arbetar inom, där kulturförvaltningen skulle kunna delta med jämna mellanrum. Stadsdelsförvaltningarna nämner även att kulturförvaltningen med fördel skulle kunna använda sig av stadsdelsförvaltningarnas pensionärsråd för att fånga in deras synpunkter och önskemål. Många ser positivt på att äldreförvaltningen och kulturförvaltningen inlett en samverkan inom ramen för detta budgetuppdrag och hoppas på en långsiktighet i detta samarbete. Kultursekreterarna

framhålls som en viktig funktion för att skapa en lokal samordning i frågor som rör kultur.

Omvärldsanalys

Inom ramen för utredningen har en omvärldsanalys genomförts för att dra lärdom av andra arbetssätt och modeller för att nå ut med kultur. Fokus har legat på modeller för att nå målgruppen äldre, men utredningen har även tittat på modeller som riktar sig mot andra målgrupper. En viktig del i arbetet har, givetvis varit att titta på det arbete som kulturförvaltningen genomför inom ramen för "Kulan" då budgetuppdraget preciserade att utredningen skulle *"utreda möjligheten för en permanent kulturpremie, i likhet med Kulanpremien, riktad till äldre"*.

Kulan

Kulan (mötesplats kultur och skola/förskola) initierades 2009 utifrån ett behov från Stockholms skolor. Genom Kulans digitala utbudskatalog kan förskola och skola ta del av ett brett utbud av aktuella och utvalda kulturaktiviteter. Urvalet görs av kulturförvaltningen i samråd med Kulans referensgrupp. För att öka barn och ungas tillgång till det fria kulturlivets utbud ger Kulan även ett reducerat pris till utvalda kulturaktiviteter via Kulanpremien.

Lärdomar från Kulan

Kulan är idag ett välfungerande system som möter nämndens målsättningar. Verkttyget har sedan starten 2009 genomgått flera justeringar och förbättringar utifrån målgruppernas behov. Grundidén till verkttyget är att initiativet att boka en kulturaktivitet sker på den enskilda förskolan/skolan, vilket ger stora möjligheter för kulturupplevelsen att samspela med den egna verksamheten. Kulan kan genom sin digitala modell relativt enkelt även användas som ett paraply för flera kompletterande satsningar som gäller kultur i förskola och skola.

Att Kulan fungerar väl idag är resultatet av ett mångårigt arbete med att bygga nätverk med stadens kulturaktörer, stadsdelsförvaltningarnas kultursekreterare och kultursamordnare samt med skolornas och förskolornas kulturombud. Kulan är ett efterfrågestyrt system där initiativet till bokningar kommer från de enskilda skolorna/pedagogerna. Detta medför vissa utmaningar för en jämn fördelning mellan skolorna. Detta trots ett brett arbete med informationsspridning samt god förankring inom utbildningsförvaltningen och stadsdelsförvaltningarna. Här behövs en tydligare uppföljning från de egna huvudmännen, samt en

fortsatt satsning på kultursekreterare i stadsdelsförvaltningarna som statistiken visar är en framgångsfaktor för förskolornas höga resultat.

Att betalningsviljan hos skolorna fortfarande påverkar nyttjandet av Kulan blev tydlig, inte minst under hösten 2020, då staden tillfälligt förstärkte Kulanpremien med 8 miljoner kronor. Kulturaktiviteter erbjöds kostnadsfritt till förskolor och skolor. Gensvaret från stadens förskolor och skolor blev oerhört positivt och medlen tog snabbt slut.

Ett system som Kulan kräver betydande administrativa resurser för support, fakturering, uppföljning och löpande kvalitetssäkring av beskrivningar av utbudet. Detta är samtidigt viktigt för att säkra att offentliga medel används på ett rättssäkert sätt samt att den information som presenteras på sidan är i linje med GDPR.

Region Stockholm och Kultur i vården

Region Stockholms arbete inom området kultur och hälsa har successivt fått ett ökat fokus på att skapa långsiktiga strukturer för kultur inom vården. *Kompetenscentrum för kultur och hälsa* tillkom 2016. Det ansvarar bland annat, för metodutveckling, förmedling av forskning och kompetenshöjande insatser för personal inom vård och omsorg. Kulturskapare och aktörer inom vården kan söka projektpengar för strategiska projekt som regionens kulturnämnd beviljar.

En effekt av förändringen är att det tidigare bokningsbara kulturutbudet "Kultur i vården" försvann vid årsskiftet 2020/2021. Budgeten för "Kultur i Vården" hade dessförinnan minskat successivt. År 2018 var budgeten drygt 13 mnkr och antalet bokningar runt tretusen. År 2020 var budgeten drygt 6 mnkr med drygt tusen bokningar. Cirka 300 kommunala och privata beställare från aktörer inom vården och äldreomsorgen fanns i systemet. Även LSS-boenden var aktiva bokare. Genom att det subventionerade kulturutbudet snabbt tog slut infördes en gräns på program per enhet.

Lärdomar

Region Stockholms kulturförvaltning menar att det beställningsbara kulturutbudet har haft en begränsad räckvidd. Detta berodde till stor del på att mottagarsystemet var eldsjälsburet och att många äldreboenden därför inte tog del av kulturutbudet. Systemet krävde också omfattande administration, bland annat för hantering av bokningar, fakturering och support.

Satsningar på kultur för äldre i andra kommuner och regioner

Region Östergötland

Region Östergötland avsätter resurser för att subventionera kulturaktiviteter riktat mot personer som behöver insatser i form av hemtjänst, äldreboende, förebyggande omsorg eller liknande i kommunal eller privat regi. Från 2019 finns överenskommelse mellan Region Östergötland och alla 13 kommuner om samverkan gällande kultur i äldreomsorg. Regionen har vid geografisk ojämlikhet rätt att fördela och kvotera de budgeterade medlen för att skapa balans i länet.⁹ På kulturforaldre.se finns utbudet samlat och information om varje arrangemang. Bokning görs direkt till kulturaktören av äldreboendet eller motsvarande inom äldreomsorgen.

Nya Skådebanan Östergötland är en ideell organisation som, på uppdrag av Region Östergötland, sköter administration, urval och exponering av utbud och kontakter med kulturaktörer och äldreboenden. Region Östergötland ansvarar för kontakter med kommunerna.

Lärdomar

En utmaning som Region Östergötland ser är att nå ut brett till kommunerna. Det man inte har lyckats med är att få till en person som är huvudansvarig för kulturutbudet i varje kommun. Kommunerna har ett väldigt tydligt uppdrag mot barn och unga men den äldre målgruppen är inte lika prioriterad.

Malmö stad

Kultur för äldre är ett samarbete mellan kulturförvaltningen och hälsa-, vård- och omsorgsförvaltningen i Malmö stad. Samarbetet syftar till att stärka och samordna ett rikt kulturutbud av hög kvalitet för Malmös äldre. Målgruppen är i första hand de äldre som omfattas av någon form av stöd genom hälsa-, vård- och omsorgsförvaltningen. Samarbetet grundar sig på en utredning som genomfördes under 2019. Arbetet har hittills resulterat i en webbsida där man under pandemin delar digitala kulturaktiviteter från stadens institutioner. Man planerar även för att utveckla det verktyg som används för att distribuera kultur till skolor och förskolor (Kulturkartan) till att omfatta särskilda boenden. Av kostnadsskäl ska kulturutbudet, i ett första steg, endast omfatta erbjudanden från stadens egna institutioner. Utöver detta ska förvaltningarna även ta fram information och kompetenshöjande insatser riktade mot personal inom äldreomsorgen. Här ses, bland

annat, stadens ledsagare som en viktig målgrupp. Malmö stad samarbetar även med den digitala plattformen *Kulturarenan* som bland annat deltar vid informationsträffar för personal inom äldreomsorgen.

Lärdomar

En framgångsfaktor är att de två förvaltningarna har ett tydligt delat ansvar för frågan.

Södertälje - Kultur 365

Kultur 365 i Södertälje har funnits sedan 2005. Målet med verksamheten är att skapa nya synsätt på aktivitet, social tillvaro och kulturellt tänkande för seniorer. Kultur 365 är ett avtalsreglerat kultursamarbete mellan social- och omsorgskontoret och kultur- och fritidskontoret. De två kontoren samfinansierar arbetet och har tecknat samarbetsavtal. Inom ramen för Kultur 365 genomförs dagligen aktiviteter och kulturevenemang på stadens vård och omsorgsboenden. En Kulturmäklare leder och samordnar arbetet. Kommunen har även anställt två så kallade PlaymÄkers, unga personer som besöker vård- och omsorgsboenden för att leda olika typer av kulturaktiviteter. Arbetet sker i nära samverkan med de aktivitetsutvecklare som finns på varje vård och omsorgsboende. Inom ramen för 365 testas och utvecklas löpande nya aktiviteter. Bland annat har man testat nya initiativ för att nå personer som bor hemma, bland annat genom samverkan med en företagsförening som sprider information till äldre om de aktiviteter som erbjuds. Man har låtit PlaymÄkers göra hembesök samt erbjuder digitala PlaymÄkers som kan hjälpa äldre att använda ny teknik.

Lärdomar

En viktig framgångsfaktor i arbetet är den samverkansstruktur som innebär att de två förvaltningarna delar ansvar och finansiering. Det har även varit viktigt att ha en särskild funktion, Kulturmäklaren, som kan samordna arbetet inom kultur och äldreomsorg. Inom Kultur 365 finns det utsedda aktivitetsutvecklare på varje enhet inom äldreomsorgen som fungerar som en referensgrupp och deltar i gemensamma träffar för att utbyta erfarenheter.

Aktivitetsutvecklarna får inom Kultur 365 även ta del av kompetensutvecklande insatser. I aktivitetsutvecklarens roll ingår att utveckla aktivitetsformer och aktiviteter på sin enhet samt att informera, inspirera och vägleda övrig personal på enheten. Kultur 365 har även fungerat som ett paraply för att samordna de kulturköp som de aktivitetsansvariga gör. Kultur 365 betonar vikten av att arbeta med att få in kulturen i vardagen och inte endast arbeta med kostsamma enstaka kulturevenemang.

Sammanfattande analys

Utredningen visar på att det finns ett intresse och ett behov inom äldreomsorgen av att ta del av kulturprogram av hög kvalité. Samtidigt ser förutsättningarna olika ut på olika enheter när det gäller möjligheten att köpa in kultur. Detta gäller såväl de finansiella möjligheterna, tolkning av uppdraget och den kompetens som krävs för att kultur ska bli en prioriterad fråga i det dagliga arbetet.

Det finns en stor efterfrågan, både bland äldre och hos personal inom äldreomsorgen, av information om befintligt kulturutbud som lämpar sig för äldre med olika behov och förutsättningar. Här ser även kulturförvaltningen och Stockholms stadsarkiv ett utvecklingsbehov i att paketera och samordna utbud och information riktat mot en äldre målgrupp.

För att kultur ska bli en integrerad del och få en högre prioritet inom äldreomsorgen krävs samtidigt ett långsiktigt strategiskt arbete. En förutsättning för att lyckas med en efterfrågestyrd distribution av kulturprogram är att det finns ett starkt mottagarsystem. Detta innebär både att det måste skapas tydliga funktioner för bokning av kulturprogram och incitament inom äldreomsorgen att prioritera kultur. Utredningen visar även på att det ofta innebär stora administrativa kostnader att driva efterfrågestyrda system samt att det är en stor utmaning att säkra en jämlik spridning. Ett kostnadsfritt kulturutbud kan göra det lättare att få till en jämlik spridning. Det medför samtidigt ett behov av ett strategiskt arbete för att skapa ett ansvarstagande hos mottagarna.

En del i att skapa incitament hos mottagarna kan vara att förtydliga det uppdrag som stadsdelsförvaltningarna och äldreomsorgen har att säkra att de äldre får del av kultur av hög kvalité. Uppdraget behöver även följas upp på ett mer strukturerat sätt. Det finns även behov av kompetenshöjning på olika nivåer inom äldreomsorgen så att kultur blir en naturlig och integrerad del i det dagliga arbetet. Det är även viktigt att bygga långsiktiga former för samverkan mellan stadsdelsförvaltningarna, äldreförvaltningen och kulturförvaltningen för att tillsammans arbeta för äldres rätt till kultur utifrån förvaltningarnas respektive uppdrag.

Lärdomar från andra modeller som syftar till att nå ut med kultur till äldre inom äldreomsorgen visar också på vikten av tydlig ansvarsfördelning mellan de förvaltningar som ansvarar för äldreomsorg respektive kultur. För att säkra ett gemensamt ansvar bör även finansiering delas mellan berörda aktörer.

Det fria kulturlivet ser positivt på att staden tar initiativ till att skapa ett system för att nå ut med kultur till stadens äldre invånare. Viktiga aspekter att beakta ur deras perspektiv är att ett sådant system måste skapa möjligheter för långsiktighet och planering samt att det inte krävs allt för stora administrativa insatser från kulturaktören. Samtidigt vill kulturaktörerna gärna se ett brett utbud som omfattar många olika aktörer.

Utredningen har visat att stadens LSS-boenden tidigare har kunnat boka kulturprogram inom Kultur i vården. LSS-boendena har inte omfattats av den här utredningen, men det kan finnas anledning att i det fortsatta arbetet säkerställa att även äldre på LSS-boenden har möjlighet till kulturupplevelser.

Synpunkter och förslag

Förvaltningarna bedömer att det krävs olika typer av insatser på olika nivåer för att skapa en likvärdig tillgång till kultur för stadens äldre invånare. Ett efterfrågestyrt kulturutbud behöver kompletteras med ett strategiskt arbete med att bygga en mottagarstruktur och skapa förutsättningar för ett långsiktigt arbete med kultur inom äldreomsorgen. Utredningen visar även på att åtminstone tillfälligt, finns behov av kostnadsfria uppsökande kulturprogram riktade mot de äldre som har svårast att på egen hand ta del av stadens kulturliv. Kulturprogrammen ska vara anpassade efter målgruppernas önskemål och behov. För att lyckas i arbetet krävs samordning och att ansvaret delas mellan berörda förvaltningar. Nedan beskrivs utredningens förslag på sex insatser som tillsammans utgör en modell för att ge äldre tillgång till kvalitativa kulturupplevelser.

Insats 1: Paketerad information och kommunikation

Syfte, mål och målgrupp

Insatserna syftar till att nå ut brett med paketerad och riktad information till personal inom äldreomsorgen samt till målgruppen äldre. Genom tydligare information ska stadens äldre få kännedom om vad som erbjuds som passar deras intressen, behov och förutsättningar. Personal inom äldreomsorgen ska även få information om hur de kan arbeta med kultur i vardagen.

Informationen ska bland annat omfatta:

- Uppdaterad information om befintligt fysiskt och digitalt kulturutbud – inklusive länkar till stadsdelsområdenas utbud
- Beskrivningar av roller och uppdrag i arbetet med kultur för äldre inklusive kontaktuppgifter till ansvariga aktörer
- Goda exempel på hur man kan arbeta med kultur i vardagen

- Tips på kompetenshöjande insatser

Tillvägagångssätt

Informationen sprids genom upprättandet av en webbplats med fokus på kultur för äldre. Informationen på webbsidan skulle kunna samordnas och länkas till den nya webbsida *Senior i Stockholm* som föreslås i Handlingsplan för äldrevänlig stad. Utöver detta sprids information via nyhetsbrev till äldreomsorgscheferna på stadsdelsförvaltningarna som i sin tur sprider informationen vidare till berörda yrkesgrupper och arenor där många äldre befinner sig. För att nå äldre som inte nås av digital information är det även angeläget att utveckla andra kommunikationssätt. Det kommer exempelvis att krävas tryckt material som kan spridas på platser där det finns många äldre samt genom exempelvis biståndshandläggare och ledsagare.

Organisering

Kulturförvaltningen ansvarar för att sammanställa och publicera stadsövergripande information och kommunikation i samverkan med äldreförvaltningen. Stadsdelsförvaltningarna ansvarar för den lokala informationen samt för spridning av information till berörda målgrupper.

Finansiering och beräknade kostnader

För den digitala kommunikationen kommer det att krävas personella resurser samt kostnader för skapandet av en webbsida (kostnaden för denna ryms under insats 3). Utöver detta tillkommer kostnader för framtagande av tryckt informationsmaterial samt eventuella informationskampanjer.

Insats 2: Kulturturné för vård och omsorgsboenden

Syfte, mål och målgrupp

Förutsättningarna ser i dagsläget olika ut på olika enheter inom äldreomsorgen när det gäller inköp av professionell kultur. Det finns därför, åtminstone för en tid, behov av ett kostnadsfritt uppsökande kulturprogram som prioriterade enheter lätt kan ta del av. Målgruppen är i första hand vård och omsorgsboenden, då de som bor där har särskilt svårt att ta del av stadens kulturliv. Målet är att alla som bor på ett vård- och omsorgsboende ska erbjudas ett basutbud av kultur av hög kvalitet. Förhoppningen är att kostnadsfria besök ska öka intresset för kultur hos personalen och därigenom öka incitamentet för fortsatta kulturinköp.

Tillvägagångssätt

En årligen återkommande kulturturné som programläggs av kulturförvaltningens evenemangsavdelning, med stöd av förvaltningens övriga avdelningar. Kulturturnén omfattar ett kulturbesök av kulturaktörer från det fria kulturlivet per boende. Utöver detta ingår även programpunkter från kulturförvaltningens egen verksamhet. Programläggningen ska ta hänsyn till målgruppernas behov.

Organisering

Kulturförvaltningen ansvarar för planering, programläggning och genomförande av kulturturnén.

Finansiering och beräknade kostnader

Ca 2 mnkr årligen. Kostnaderna omfattar gage till fria kulturaktörer samt alla omkostnader för genomförandet av turnén.

Erfarenheter från den turné som kulturförvaltningen genomfört under 2020 och nu även genomför under 2021 visar på att intresset och behovet av uppsökande kulturprogram är stort även för äldre på dagverksamheter och LSS-boenden. Eventuellt kan delar av turnén också omfatta även dessa verksamheter.

Insats 3: Bokningsbart kulturutbud till reducerat pris

Syfte, mål och målgrupp

Insatsen syftar till att tillgängliggöra ett kulturutbud av hög kvalitet genom subventionering och kvalitetssäkring av utbud och samordning av utbudsinformation. Ett efterfrågestyrt kulturutbud, där initiativet kommer från en specifik enhet eller stadsdelsförvaltning, skapar förutsättningar för att anpassa kulturutbudet till lokala förutsättningar och olika målgruppers önskemål och behov. Delad finansiering ökar även ansvarstagandet från bokaren. Målgrupper är särskilda boendeformer, dagverksamhet samt öppna verksamheter. Målet är att alla enheter som omfattas av insatsen ska genomföra minst tre kulturinköp per år.

Tillvägagångssätt

Utbudet utgörs av professionell kultur av hög kvalitet. Utbudet ska vara varierat och anpassat till målgruppens skiftande förutsättningar, så som fysiska och kognitiva, samt de nationella minoriteternas behov. Programpunkterna kompletteras med pedagogiska handledningar för att skapa goda förutsättningar för personalen att förbereda sig inför kulturmötet samt att dra nytta av

kulturprogrammen i det dagliga arbetet. Det subventionerade utbudet presenteras digitalt.

Ett efterfrågestyrt system kräver omfattande resurser för administration. Organiseringen av det bokningsbara kulturutbudet kan dock ske på olika sätt. Olika lösningar kräver också i varierande grad investeringar i IT-lösningar. Utredningen visar på att det finns ett antal huvudsakliga spår för hur det bokningsbara utbudet kan organiseras.

- En förenklad version av Kulan: Verktöget Kulan skapar goda förutsättningar för uppföljning av använda medel. Genom att begränsa antalet kulturaktörer som ingår i utbudet skulle det vara möjligt att minska den administrativa bördan. Vissa kostnadsränsiga vinster kan även göras genom att återanvända grafiska manér och den navigationsstruktur som har arbetats fram för Kulan. Det kommer dock fortsatt att krävas omfattande IT-investeringar, eftersom verktöget inte går att kopiera rakt av. Den tekniska driften av verktöget samt avtal med underleverantörer ägs idag av utbildningsförvaltningen. Om verktöget utvecklas för en ny målgrupp av bokare måste motsvarande kostnader och ansvar läggas på annan part. Kulan har en definierad målgrupp riktad mot skolor och förskolor. De kommunikativa vinsterna med att använda samma plattform är därför begränsade.
- Subventionsstöd till kulturaktörer: Region Stockholm använder sig idag av ett system där kulturaktörer ansöker om ett subventionsstöd. De aktörer som beviljas detta stöd ingår i utbudet i Kulturkatalogen och kan erbjuda skolor och förskolor subventionerade kulturprogram för den beviljade summan. För Stockholms stad innebär en liknande modell ett inrättande av en ny stödform. Kulturförvaltningens administrativa resurser fokuseras på bedömning av ansökningar samt genomgång av kulturaktörernas redovisning av använda medel. Genom att bokningar sker mellan bokare och kulturaktör, utan kulturförvaltningens inblandning, minskar dock kulturförvaltningens löpande administration. Kulturförvaltningen skulle heller inte behöva bygga en komplex IT-struktur som möjliggör bokningar och uppföljning. Det är tillräckligt med en enklare digital utbudskatalog som presenteras på en webbsida för kultur för äldre.

En utmaning med denna modell ligger i att kulturförvaltningen inte får lika goda möjligheter till uppföljning och kontroll av använda medel. Uppföljningen bygger på efterhandsrapportering från kulturaktörerna. Det finns även risk för inlåsnings effekter om vissa av de kulturaktörer som tilldelas subventionsstöd inte är lika eftertraktade bland bokarna och därför har svårt att göra av med sin subvention. En omfördelning av tilldelad budget kan inte göras förrän en viss tidpunkt. Andra skillnader att beakta är att äldreomsorgens aktörer kan belastas av att de kulturaktörer som har tilldelats subventionsstöd kontaktar dem för försäljning. Det är även möjligt att det skulle skapa förvirring bland kulturaktörerna om förvaltningen använder olika system för hantering av subventioner riktade mot skolor och förskolor jämfört med subventioner riktade mot äldreomsorgen.

- Avtal med extern aktör som hanterar administration och drift av systemet: Denna modell används, bland annat, av Region Östergötland där den externa aktören Skådebanan sköter administration och drift av det subventionerade kulturutbudet.

För Stockholms stad innebär denna modell att staden ingår avtal med en eller flera externa aktörer. Möjliga aktörer är exempelvis de konstnärliga centrumbildningar som finns för olika konstområden. Den externa aktören hanterar subventionen, gör urval av kulturaktörer som ska ingå i det subventionerade utbudet och sköter administration, bokningar, uppföljning och redovisning. Fördelarna med modellen är att den administrativa bördan minskar för kulturförvaltningen. En utmaning ligger i att kulturförvaltningen får mindre löpande insyn i hur subventionen används och fördelas kvalitetssäkring av innehåll. Kulturförvaltningen måste bidra till goda förutsättningar för dialog mellan den externa utföraren och beställarna.

Den exakta utformningen bör utredas vidare i ett nästa steg av den nya funktion med ansvar för kultur för äldre som föreslås under insats 6.

Geografisk spridning

Oavsett val av organisering bör ett fördelningssystem byggas in i hanteringen av subventionen för att säkra en jämn spridning över

staden. Detta kan, exempelvis ske genom att en viss summa avsätts för varje stadsdelsförvaltning utifrån andel äldre.

Organisering

Kulturförvaltningen eller extern aktör ansvarar för framtagande och drift av systemet. För att säkra att det finns en mottagare för det bokningsbara utbudet i stadsdelsområdena krävs dock att stadsdelsförvaltningarna utser kontaktpersoner på avdelningsnivå och enhetsnivå. Det är även viktigt att de som ansvarar för bokningarna har en tydlig budget att förhålla sig till. Det bör förtydligas i kommande budget att stadsdelsförvaltningen ska avsätta medel för kulturaktiviteter för den målgrupp av äldre som utredningen omfattar. Det bör även följas upp i ILS hur dessa medel har använts.

Finansiering och beräknade kostnader

Beräknad kostnad är **2,5 – 3 mnkr årligen**. Av denna summa utgör 0,5 mnkr – 1 mnkr IT och drift (beroende på modell) och 2 mnkr utgörs av premien. Premien är uträknad för att täcka halva kostnaden för tre kulturbesök per berörd enhet inom äldreomsorgen (175 enheter).

Under 2022 tillkommer en extra kostnad på **500 tkr** för skapande av webbsida och digital utbudskatalog. För uppbyggnad av en teknisk plattform liknande den som Kulan har idag, tillkommer ytterligare **500 tkr**.

Insats 4: Kompensutveckling

Syfte, mål och målgrupp

Insatserna syftar till stärka kompetensen hos personalen inom äldreomsorgen så att kultur blir en naturlig och integrerad del i uppdraget och det dagliga arbetet. Viktiga målgrupper är, exempelvis, chefer, aktivitetsansvariga, biståndshandläggare och ledsagare.

Tillvägagångssätt

Kompetenshöjande insatser bör utgå från en vidare analys av de behov som finns inom olika yrkesgrupper. Det är dock viktigt att, i ett första steg inkludera chefer, för att säkra en förankring i verksamheterna. Kompetenshöjande insatser bör fokusera både på att skapa en förståelse för hur kultur kopplar an till äldreomsorgens uppdrag och hur man kan arbeta strategiskt med kultur i vardagen utifrån målgruppernas önskemål och behov. Kompetenshöjning kan både ske i fysisk eller digital form, informationsträffar, samt genom

nätverk där medarbetare inom äldreomsorgen får möjlighet att lära av varandra. Regionens Kompetenscentrum för kultur och hälsa, som erbjuder ett flertal utbildningar, fysiska så väl som digitala, är en viktig resurs. Betaniastiftelsen, som erbjuder kompetenshöjande insatser inom området digital kultur kan också vara en relevant aktör att engagera i arbetet. Det kan även behövas mer skraddarsydd utbildningar för utvalda målgrupper exempelvis i samverkan med universitet eller högskolor.

Organisering

Äldreförvaltningen ansvarar för utbildningar och kompetensutveckling för äldreomsorgens medarbetare. Kulturförvaltningen kan bidra med kunskap och kompetens vid val och utformande av utbildningar.

Finansiering och beräknade kostnader

Kostnaderna för kompetensutveckling bedöms variera över tid. Inledningsvis, i samband med lanseringen av exempelvis det bokningsbara kulturutbudet är det viktigt att genomföra större kompetensutvecklande insatser, både mot chefer och personal, för att öka intresset. Beräknad kostnad för utveckling och genomförande av kompetensutvecklingsinsatser är **600 tkr per år**.

Insats 5: Metodutveckling och strategiska pilotprojekt

Syfte, mål och målgrupp

Samverkan mellan kultur och äldreomsorg är ett relativt utforskat område inom Stockholms stad. Det finns ett behov av strategiska satsningar för att utveckla arbetssätt och metoder inom såväl fackförvaltningarna, stadsdelsförvaltningarna och äldreomsorgen.

Tillvägagångssätt

Strategiska pilotinsatser kan omfatta många olika områden. Exempel på intressanta områden som framkommit i utredningen är arbetssätt och modeller för olika typer av generationsövergripande insatser, satsningar på att utveckla det digitala utbudet riktat mot äldreomsorgen, satsningar på VR samt nya metoder för att nå ut med kultur till de som bor hemma och har svårt att ta del av den öppna verksamheten.

Organisering

Kulturförvaltningen tar tillsammans med äldreförvaltningen en ledande roll i att identifiera möjliga strategiska satsningar. Strategiska utvecklingsinsatser bör dock genomföras i samverkan

med stadsdelsförvaltningarna och andra berörda aktörer, så som civilsamhällets aktörer och näringsliv.

Finansiering och beräknade kostnader

Förvaltningarna identifierar och söker externa medel för utvecklingsinsatser. De förväntade kostnaderna beror på insatsernas omfattning.

Insats 6: Ny funktion med ansvar för kultur för äldre

Arbetet för att säkra den växande målgruppen äldres rätt till kultur kommer att kräva personella resurser. Utredningen föreslår därför att det avsätts personella resurser motsvarande minst en heltidstjänst på stadsövergripande nivå för samordning av de insatser som utredningen föreslår samt för att driva ett strategiskt arbete i frågor som rör kultur för äldre. Arbetstiden kan ligga på en person, eller delas upp på flera tjänster.

Exempel på arbetsuppgifter:

- Utforma och starta upp system för bokningsbart kulturutbud
- Administrera det bokningsbara kulturutbudet
- Strategiskt arbete (visioner, styrdokument, samordning och samverkan med, bl.a. olika förvaltningar och civilsamhällets aktörer, lokalfrågor samt initiera strategiska pilotprojekt)
- Utforma innehåll i kommunikation och informationsutskick
- Ge stöd i utveckling och val av utbildningsinsatser kopplat till kultur inom äldreomsorgen

Finansiering och beräknade kostnader

Utredningen föreslår att funktionen samfinansieras av kulturförvaltningen och äldreförvaltningen. Detta skulle bidra till ett gemensamt ägande av frågan, utifrån förvaltningarnas respektive uppdrag.

Beräknad årlig kostnad för funktionen är **1 mnkr**.

Ansvarsfördelning och roller i genomförandet

Styrgrupp: En styrgrupp sätts samman för genomförandet av det samlade uppdraget kultur för äldre. Denna bör bestå av cheferna för kulturförvaltningen och äldreförvaltningen samt representanter för stadsdelsförvaltningarnas äldreomsorgschefer.

Ny funktion med ansvar för kultur för äldre: Samordnar arbetet och driver ett strategiskt arbete

Stadsdelsförvaltningarna: Avsätter medel för inköp av kultur samt följer upp arbetet med kultur inom äldreomsorgen. Utser en

ansvarig för kontakter med kulturförvaltningen och
äldreförvaltningen i frågor som rör kultur.

Det fortsatta arbetet med att utveckla insatser, metoder och
arbetssätt ska ske i dialog med berörda aktörer, så som
representanter för det fria kulturlivet, civilsamhällets aktörer samt
personal på olika nivåer inom äldreomsorgen. Lagen om nationella
minoriteter och minoritetsspråk föreskriver att samtliga kommuner
och myndigheter ska skydda och främja nationella minoriteters
språk och kulturer genom ett grundskydd. Stockholms stad är
dessutom förvaltningsområde för finska, samiska och meänkieli,
vilket innebär särskilda rättigheter. Det är viktigt att representanter
för de nationella minoriteterna inkluderas i det kommande
utvecklingsarbetet.